

БОШЛАНҒИЧ СИНФ ЎҚИТУВЧИЛАРИНИ МАНАВИЙ ВА ИЖТИМОЙ КОМПOTЕНСИЯЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА “КЛАСТЕР”, “Б,Б,Б” УСУЛЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ

М.Т.Тоштемирова

Андижон давлат университети

Таянч доктаранти

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7742130>

Аннотация: Ушбу мақолада бошланғич синф ўқитувчиларини манавий ва ижтимоий компетенцияларини ривожлантиришда “кластер”, “б,б,б” усулларида фойдаланиш ҳақида сўз беради

Таянч сўзлар: ўқиш, ўқитиш, танқид, баҳо, эстетика, педагогик технология, анъанавий дарс, ҳамкорликда ўқитиш, биламан, билишни хоҳлайман, билиб олдим, инсоннинг эзгу фазилатлари.

Китоб ўқимаган одамнинг ҳам, миллатнинг ҳам келажаги йўқ.

Ш.М. Мирзиёев

Мамлакатимизда бошланғич синф ўқитувчиларида манавий муаммоларнинг амалий ечимини топишда олий таълим тизимида замонавий таълим стандартларини киритиш, оилавий муносабатларни илмий асослаш ва муоммоларга ечим топишга бўлган эҳтиёж янада кучайди. Этнопедагогик ва психологик тажрибаларга таянган ҳолда ижтимоий компетенцияларга инновацион ёндашувлар асосида такомиллаштириш бир қатор ривожланган мамлакатлар томонидан ўрганилаётган долзарб мавзу сифатида “Таълим тарбия жараёнида ижтимоий компетенцияларни яхшилашга имконият яратиш” энг асосий вазифа сифатида қаралиб, таълим мазмунини мазкур муносабатларга асосланиб шакллантириш бўйича тизимли ишлар амалга оширилмоқда.

Бошланғич синф ўқиш дарсларига қўйилган замонавий талаблар ўқитувчидан бошланғич синф ўқувчиларини ўқишга жалб қилиш, бадиий адабиётни санъатнинг бир тури сифатида қарашга, асарларнинг бадиий мазмунини, эстетик аҳамиятини ва образлар мазмунини тушунишига эътибор қаратиш талаб этилади. Таълимнинг анъанавий тизимидан фарқли равишда инновацион технологиялар асосида ўқиш дарсларининг унинг ҳар бир этапида ўқувчининг фаоллигига асосланган мустақил фаолияти, ўзлаштириш қобилиятини ҳисобга олган ҳолда таълим жараёнига тўлиқ жалб этиш ётади.

Инновацион педагогик технологияга асосланган дарсларнинг анъанавий дарслардан фарқи шуки, бу дарсда ўқувчига эркинлик муҳитини яратиш бериб, унга ўз фикрини эркин баён этишга имкон яратиш беришдир. Бу имконият қандай яратилади? Ўқувчига ҳеч қандай тазйиқ ўтказмасдан, уни шахсиятига тегмасдан саволлар бериш орқали дўстона муносабатдаги ўқув муҳити яратилади. Педагогик технологияга асосланган таълим жараёнининг энг муҳим «ядриси» деб ҳисобланган қисми – дарснинг мақсадидан келиб чиққан ҳолда ҳар бир дарсни қоидалар ишлаб чиқишдан бошлаш таълим жараёнининг сермахсул, тартибли ўтишига кўмак беради. Дарснинг мазкур босқичида ўқувчиларни ғоялар ва таклифлар билан чиқишга чорлаш ва шу вақтнинг

ўзида барча ғоя ҳамда таклифларни ёзиб бориш лозим. Иложи бориша қисқа ва тушунарли тарзда ёзиб қўйилган қоидалар ўқувчилар томонидан (ўқитувчи ёрдамида) изоҳланади. Доскага, шу босқич учун қуйидаги қоидаларни ёзиб қўйиш мумкин:

- **ТАНҚИД ҚИЛМАНГ ВА БАҲОЛАМАНГ** (ҳеч бир иштирокчи бошқалар фикрини муҳокама қилмаслиги, баҳо бериши ёки танқид қилиши мумкин эмас);
- **НОТЎҒРИ ЖАВОБЛАР БЎЛМАЙДИ** (хато қилишдан қўрқманг);
- **ЎЗГАРТИРИНГ, ЯХШИЛАНГ, АСОСЛАНГ** (бошқалар фикрига ўзгартиришлар киритинг, қўшимча қилинг. Фикрингизни асосланг);
- **ЎЗИНГИЗНИ ХОТИРЖАМ ТУТИНГ, ИШТИРОК ЭТИНГ ВА РОҲАТЛАНИНГ** (Ўзаро ёрдам ва дўстона мусобақа муҳити яратилади).

Таълим жараёнида агар зурурат туғилса, йўналтириш ва рағбатлантириш учун, фасилитатор сифатида, қоидалар ва фикрлар тўғрисида ўқувчиларга эслатиб туриш лозим.

Инновацион технология таълим тизимининг рационал йўллари ишлаб чиқарувчи жараён бўлиб, унда ўқитувчи асосий маъсул шахс ҳисобланади. Чунки унинг асосий вазифаси ахборотни ўқувчиларга тез, аниқ ва тушунарли тарзда етказиб беришдан иборатдир. Ўқувчиларни янгиликларни қабул қилишлари ва бунга мойилликлари ҳамда феъл-атвори ҳар-хил бўлишига қарамай ўқитувчи ўқувчиларни мустақил фикрлаш, мушоҳада қилиш, хулоса чиқаришга ўргатиши лозим. Таълим тизимида содир бўлаётган ўзгариш ва янгиланишлар ўқувчиларга янги билим, кўникма ва малакаларини бериш билан бир қаторда, ёшларимизни ўзига ва бошқа инсонларга, жамиятга, давлатга, табиатга нисбатан ўзгаришини, ватанпарварлик ғояларини онгига ва қалбига сингдиришини ҳам кўзда тутати. Ушбу жараён халқимизнинг бой маънавий меъроси, анъана ва удумларини ўқувчи қалбига сингдириш орқали амалга оширилади. Мумтоз адабиёт вақиллари томонидан яратилган, миллий қадриятларимиз акс эттирилган асарларни ўрганиш ва таҳлил қилиш орқали ҳам юқоридаги мақсадни амалга ошириш мумкин. Лекин мазкур асарлар тили ҳамма ўқувчилар учун ҳам бирдек тушунарли эмаслиги сабабли, асар матни устида ишлаш жараёни бир мунча мураккаб ва зерикарли кечади. Бу ҳолат таълим сифатига салбий таъсир кўрсатади. Қуйида мумтоз асарлар матни устида ишлашнинг таълим технологиясининг методологик сифатлари (технологик схема, илмий асос, тизимлилик, бошқарувчанлик, самарадорлик ва кенг қўламлилики)га асосланган бир неча усуллари кўрсатилган. [2]

Ҳамкорликда ўқитиш

Ҳамкорликда ўқитиш – бу, турли кичик гуруҳлардаги инструктаж ва интерфаол жараёнларни аниқловчи оммалашган иборадир. Ўқувчилар ҳамкорликда академик топшириқлар устида, кичик гуруҳларда ишлашади ва ўзларига ҳамда ўз гуруҳларидаги ўртоқларига биргаликда ёрдам беришади. Умуман, ҳамкорликда ўқитиш методлари қуйидаги беш хусусиятга эга:

1. Ўқувчилар биргаликда, умумий топшириқ ёки ўқитилаётган фаолият устида ишлашади, бу, гуруҳий иш орқали яхши ўзлаштирилади.
2. 2-5 аъзо таркибидан иборат, ўқувчилар кичик гуруҳларда биргаликда ишлашади.

3. Ўқувчилар умумий вазифаларни ечимини топишга эришиш ёки ўрганиш фаолиятини ўтказиш учун, кооператив ва ижтимоий қабул қилинган хулқ-атворни ишлатишади.

4. Ўқувчилар ижобий ва мустақил бўлишади. Умумий вазифаларни ечимини топишга эришиш ёки ўрганиш фаолиятини ўтказишда, ўқувчиларнинг бир-бирларига, кўмак талаб этилиши ҳисобга олиниб, иш тузилган бўлади.

5. Ўқувчилар ўз ишлари натижасига ёки бошқача айтганда, ўқишга, таълим олишга, шахсан маъсулиятли ва жавобгардирлар.

Ҳамкорликда ўқитиш нима учун керак?

Ҳамкорликда ўқитиш, ўқувчининг ўрганиш жараёнини бойитади:

- Ўқувчилар, ўртасида бўлинган, когнитив ахборотлар тўпламини беради
- Ўқувчиларда, материални ўрганишларида иштиёқ уйғотади
- Ўқувчиларнинг, ўз шахсий билимларини шакллантиришда қўлланади
- Қайта ахборотни узатади
- Синфдан ташқари эришиладиган муваффақиятга зарурий ижтимоий ва гуруҳий

билимлар ривожлантирилади

• Турли хил маданият ва ижтимоий-иқтисодий гуруҳлар ўртасида ижобий ўзаро ҳаракатни олдинга суради.

Қуйида ҳамкорликда ўқитишнинг техникаси ва тизимлари ҳақида маълумот бериб ўтишга ҳаракат қилдик.

Биламан. Билишни хоҳлайман. Билиб олдим

Бу усул ўқувчиларни мустақил фикрлашга ундайди, билимларни ўзлаштиришга маъсулият ва қизиқишни тарбиялайди. 4-синф ўқиш дарсида бу методдан қуйидагича фойдаланиш мумкин:

Бунинг учун ўқитувчи хаттахтани уч қисмга бўлади. Биринчи қисмига «Биламан», иккинчи қисмига «Билишни хоҳлайман», учинчи қисмига «Билиб олдим» деб ёзади. Кейин ўқувчиларга мурожаат қилиб, ким «Инсоннинг эзгу фазилатлари» (ўқувчиларга хос бўлган) ҳақида нима билишини сўрайди ва ўқувчилар фикрини «Биламан» устунига ёзади. Синфда фикрлар тугагандан кейин ўқувчиларга яна мурожаат қилиб, «Инсоннинг эзгу фазилатлари» ҳақида яна нималар билишни хоҳлашларини сўрайди. Ўқувчилар берган саволларни хаттахтанинг «Билишни хоҳлайман» қисмига ёзади. Ўқувчилар саволлари тугагандан кейин ўқитувчи «Инсоннинг эзгу фазилатлари» ҳақида маълумотлар ёзилган, олдиндан тайёрланган матнларни ўқувчиларга тарқатиб чиқади. Ўқувчилар матнлар билан танишиб чиққанларидан кейин фикрлашга ўтадилар, янги маълумотларни бир-бирлари билан ўртоқлашадилар. Ўқитувчи ўқувчилардан «Инсоннинг эзгу фазилатлари» ҳақида яна қандай янги маълумотларга эга бўлишганликларини сўрайди ва «Билиб олдим» устунига ёзади. Кейин учала устунни умумлаштириб, биргаликда хулоса қилинади.

Биламан	Билишни хоҳлайман	Билиб олдим
Сахийлик, ўзаро ҳурмат, хушмуомалалик, хушфеъллик, билимдонлик, тўғрисиўзлик, дўстлик.	Инсонларда яна қандай эзгу фазилатлари бор.	Яхши ном, донолик, яхшилик қилиш, билимли бўлиш, ширин каломлилик, ҳунарли бўлиш.

References:

1. Мирзиёев Ш.М. Буйук келажагимизни мард ва олийжаноб халқимиз билан бирга қурамиз. “Ўзбекистон”, 2017.
2. Мавлонова Р.А. Бошланғич таълимда инновация. -Т.: 2007.
3. Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. М.:ИТПИМИО, 1995. –169 б.
4. Ишмуҳамедов Р. Инновацион технологиялар ёрдамида таълим самарадорлигини ошириш йўллари. -Т. ТДПУ. 2004.
5. Таълат Ғаффорова “Бошланғич таълимда замонавий педагогик технологиялар” “Тафаккур”, нашриёти, Тошкент – 2011 йил
6. Ҳасанбоев Ж ва б.қ. Педагогика фанидан изоҳли луғат. -Т.:Фан ва технология. 2009.